

ТРАНСПОРТНИНГ ХАЛҚАРО ЮКЛАРНИ ТАШИШДАГИ ЎРНИ ВА АҲАМИЯТИ

Алиризаев Ш.Р.

Тошкент давлат транспорт университети

мустақил тадқиқотчиси

sh.alirizayev@mintrans.uz

Аннотация. Мамлакатнинг халқаро алоқаларини ривожлантиришда транспорт хизматларининг ўрни яъни халқаро савдони таъминлаш, иқтисодий ўсиш, геоиқтисодий ва геосиёсий, транспорт турларининг ўрни каби муҳим ҳисобланган жиҳатларига эътибор қаратилган.

Калит сўзлар. Транспорт, транспорт хизмати, транспорт турлари, контейнер.

Annotation. The role of transport services in developing a country's international relations is highlighted, particularly their importance in ensuring international trade, promoting economic growth, strengthening geo-economic and geopolitical positions, and defining the role of different modes of transport.

Keywords: Transport, transport services, modes of transport, container.

Аннотация. В статье уделено внимание роли транспортных услуг в развитии международных связей страны, в частности их значению в обеспечении международной торговли, содействии экономическому росту, укреплении геоэкономических и геополитических позиций, а также роли различных видов транспорта.

Ключевые слова: транспорт, транспортные услуги, виды транспорта, контейнер.

Сўнгги йилларда бутунжаҳон миқёсида кузатилаётган фаол глобаллашув жараёнлари ҳамда бозор иқтисодиёти институтлари тобора ривожланаётган шароитда транспорт тармоғини ҳукукий жиҳатдан тартибга солиш, шу жумладан, халқаро кўламдаги ташишларнинг ҳукукий асосини яратиш масаласи иқтисодий ривожланишнинг ўта муҳим омилларидан бири бўлиб қолмоқда.

Шу маънода, халқаро кўламда юк ташиш тушунчаси бу соҳадаги муносабатларни ҳукукий тартибга солишга қаратилган манбаларда, шу жумладан, транспорт конвенцияларида ва бошқа халқаро шартномаларда ифодаланади. Умуман олганда, халқаро кўламда юк ташиш деганда, юкларнинг ҳар қандай транспорт воситаси орқали ташилиши тушунилади, агар бундай ташиш халқаро хусусият касб этса, яъни жўнатиш жойи ва қабул қилиб олиш жойи турли давлатларда жойлашган бўлса ёки ташишнинг ўзи чет эл давлати ҳудуди орқали амалга оширилса, шунингдек шу каби бошқа ҳолатларда, ўз ифодасини топади.

Транспорт халқ хужалигидаги аҳамияти муҳим ҳисобланиб, ишлаб чиқариш кучларининг ривожлантиришда унинг роли каттадир. Ўзбекистонда ҳозирги замон транспорт турларини деярли ҳаммаси мавжуд. Яъни темир йул, хаво, авто, сув ва қувур

транспортларидир. Ўзбекистон Республикасида транспортнинг моддий техника базаси мустахкамланиб бормоқда. Халқаро ва маҳаллий юкларни ташишда барча транспорт турларининг ўз ўрни бор.

Транспорт хизмати бу корхоналар ва одамларни эҳтиёжини қондиришга қаратилган транспорт фаолиятининг тури ҳисобланади. Транспорт хизмати – бу нафақат юк ёки йўловчиларни ташиш, балки ташиш жараёнига кирмайдиган, лекин уни тайёрлаш ва амалга ошириш билан боғлиқ бўлган ҳар қандай операциялар комплексидан иборатдир.

Охириги пайтларда транспорт хизматини амалга оширишда бажарилаётган логистик бошқарув масалаларининг аҳамияти ортиб бормоқда, кўплаб корхона ва ташкилотлар хизмат кўрсатиш соҳасига кириб келмоқдалар. Кўплаб логистик хизмат кўрсатувчи воситачи ташкилотлар фаолият кўрсатмоқда. Айрим ҳолларда бундай воситачи ташкилотлар кўрсатаётган хизмат нархи маҳсулот ишлаб чиқариш нархидан ҳам юқори бўлиши мумкин.

Сўнги йилларда логистика борган сари кўпроқ сервис оқимлари билан шуғулланмоқда, чунки кўпгина фирма ва корхоналар нафақат маҳсулот ишлаб чиқаради, балки керакли хизмат кўрсатиш билан ҳам шуғулланмоқдалар. Ҳозирги кунга келиб Ўзбекистон Республикасида ишлаб чиқариш корхоналари, сервис хизматлари ва уларга бўлган талабнинг ортиши муносабати билан юк ташиш ҳажмининг йилдан йилга ортиб бораётганлигини кузатишимиз мумкин (1-жадвалда).

Транспорт хизмати кўрсатишда логистик ёндашув ниҳоятда муҳимдир. Транспорт хизматига бўлган эҳтиёж ва бозордаги сўров регионда транспорт тармоғини ривожланганлигига, турли транспорт воситаларини мавжудлиги ва уларни фаолият кўрсатишини ўзаро мувофиқлаштирилганлигига, кўрсатилаётган транспорт хизмати турлари ва сифатига, уларни нарх-навоси ва бошқа кўплаб факторларга боғлиқдир. Бозор иқтисодиётини ривожланиши ва кенг инфраструктура тармоғини шаклланиши умуқиқтисодий тармоқлар ичида албатта транспорт хизматини улушини ошишига олиб келади.

1-жадвал

Ташилган юклар ҳажми, жами (йиллик) млн.т.

	2019	2020	2021	2022	2023	2024
Ўзбекистон Республикаси	1319,8	1366,7	1420,2	1420,9	1455,7	1505,8
Темир йўл транспорти	70,1	70,6	72	73,4	73,7	74
Автомобиль транспорти	1177,7	1238,2	1282	1284,1	1322	1370,1
Ҳаво транспорти	0,0104	0,0053	0,0091	0,0102	0,0093	0,0156
Кувур транспорти	72	57,9	66,2	63,5	60	61,7

2019–2024 йилларда Ўзбекистон Республикасида ташилган юклар умумий ҳажми изчил ўсиш тенденциясини намоён этган. Жумладан, 2019 йилда 1319,8 млн тонна бўлган кўрсаткич 2024 йилга келиб 1505,8 млн тоннага етган, яъни тахминан 186 млн тоннага ошган. Бу эса мамлакат иқтисодиётида ишлаб чиқариш ва логистика фаолияти кенгайиб бораётганини кўрсатади.

Жаҳондаги контейнер ташувларининг қарийб ярми уч йўналишга тўғри келади: Осиё – Шимолий Америка, Шимолий Америка – Европа ва Европа – Осиё, Учинчи йўналиш Ўзбекистон учун айниқса долзарб ва истикболдир. Контейнер ташувлари оммабоплигининг ўсиши истикболда Сувайш канали ва Гибралтарнинг ўтказиш қобилияти, шунингдек, юк оқимлари кўпайиши ва экология муаммолари туфайли чекланиши мумкин. Шу муносабат билан, бугун Европа ва Осиё ўртасидаги юк оқимларини курукликдаги йўл бўйлаб, шу жумладан, Ўзбекистон Республикаси ҳудуди бўйлаб диверсификациялаш масаласига алоҳида эътибор ажратилмоқда. Шу сабабли ҳам мавжуд транспорт коммуникацияларини ўз вақтида қуриш ва модернизациялаш катта аҳамиятга эга бўлиб бормоқда. Бу борада асосий вазифа – юк эгалари ва ташувчилар учун ташиш, юкларни тушириб, бошқа транспортга ортиш ва тарқатиб-жўнатиш учун қулай, рақобатбардош ва самарали шароитларни яратишдан иборат.

Янги муқобил транспорт йўлакларидан ва транспорт йўналишларидан кенг фойдаланиш нафақат ташувлар чоғидаги чиқимларни қисқартиришга, балки умуман ташқи савдо алоқаларини амалга ошириш самарадорлигини юксалтиришга имкон беради, мамлакатимиз ҳудуди орқали ўтаётган халқаро юкларнинг тарнзити ҳисобига республиканинг жаҳон савдо тизимига интеграциялашувини таъминлайди.

Нафақат халқаро юкларни ташишда балки маҳаллий юкларни ташишда ҳам транспортнинг ўрни муҳим аҳамият касб этади, сабаби эса ҳар бир маҳсулотни бир жойдан иккинчи жойга кўчириш учун албатта транспорт орқали амалга оширилади. Транспортдан фойдаланмасдан маҳсулот ишлаб чиқариб уни то истеъмолчига етказгунгача бўладиган жараёнларни ҳисоб китоб қилиб кўрадиган бўлсак тахминан биз транспортдан фойдаланганимизга қараганда иш самарадорлиги 50-60 фоизга паст бўлади.

Фойдаланилган адабиётлар

1. Bakhtiyorovich G. B. DEVELOPMENT OF PUBLIC TRANSPORT ENTERPRISES THROUGH MARKETING RESEARCH //GWALIOR MANAGEMENT ACADEMY. – Т. 23. – С. 26.
2. Tojiboyev N. et al. Basics of SQL for audit data retrieval and analysis //Journal of Emerging Technologies in Accounting. – 2022. – Т. 19. – №. 1. – С. 237-265.

3. Tojiboyev N. Continuous Audit Analytics Methods: The Skipper, the Stretcher, and the Looper : дис. – Rutgers The State University of New Jersey, Graduate School-Newark, 2022.
4. Tojiboyev N., Kogan A. Similarity-Based Inference for Risk-Based Audit Selection //Available at SSRN 5165348. – 2025.
5. Tojiboyev N. Exception Rule Generation from Exception and Outliers //Available at SSRN 5187209. – 2024.
6. Cheong A. et al. Journal of Emerging Technologies in Accounting A Publication of the Strategic and Emerging Technologies Section of the American Accounting Association. – 2022.
7. Tojiboyev N., Kogan A. Similarity-Based Audit Selection: Skipper and Stretcher //Available at SSRN 4226144.
8. Khamdamov, S. J., Giyosidinov, B., Egamberdiev, O., Nosirova, N., Mamadiyarov, Z., Makhmudov, S., & Ruzieva, D. (2024, December). The Role of Digitalization in Optimizing Freight Turnover and Enhancing Export Efficiency in Railway Networks. In *Proceedings of the 8th International Conference on Future Networks & Distributed Systems* (pp. 253-260).
9. Nosirova, N., & Cheng, W. Increasing the Effectiveness OF Using Marketing Tools in Public Transport. *Green Economy and Development*, 2(8), 664792.
10. Гиёсидинов, Б. Б., Қорабаев, Б. Қ., & Қурбонхўжаев, У. Р. Ў. (2022). СОВРЕМЕННЫЙ ПОДХОД К ОРГАНИЗАЦИИ ПРОЦЕССА ГРУЗОПЕРЕВОЗОК. *Academic research in educational sciences*, 3(10), 336-340.